

opírá, se vztahují převážně k polské sociální realitě. Přesto však mnohé z problémů a vývojových trendů, na něž upozorňuje, mají obecnější platnost a objevují se v analogické podobě i v jiných socialistických zemích; tuto zásadní podobnost bude konstatovat i československý čtenář. Zaměstnanost žen dosahuje u nás ještě podstatně vyšších hodnot než v Polské lidové republice, a tak i mnohé z otázek, jichž se práce dotýká, u nás vykrystalizovaly již dříve a dříve si vyžádaly řešení. Kvalitativní rozdíl mezi naší a polskou společností však bude spočívat zejména v tom, že v ČSSR již prakticky neexistuje zemědělská malovýroba a že tedy změny v postavení ženy, stimulované socialistickým zřízením, se budou mnohem výrazněji u nás promítat i do situace žen v zemědělství. Z tétož důvodu nepředstavuje u nás tento sektor rezervuár nekvalifikované ženské pracovní síly pro průmysl v té míře jako v Polsku. Zdařilá kombinace statistických dat s výsledky sociologických výzkumů, publicistickými materiály a informacemi o právních úpravách a sociálně politických řešeních činí z práce M. Sokołowské vysoce informativní, dobře přístupný, přitom však zasvěcený, věcný a přesvědčivý zdroj poznatků o revolučním pokroku, který přineslo socialistické zřízení v oblasti emancipace ženy. Škoda, že se autorce nepodařilo použít empirický materiál důsledněji aktualizovat a že v některých případech použila statistické údaje, které musely být již v době napsání práce překonány; na některých místech by čtenář ocenil bližší specifikaci uváděných dat pokud jde o dobu, k níž se vztahují. Československý čtenář pak pravděpodobně připomene, že pro srovnání se situací v ČSSR se nabízela celá řada našich domácích výzkumů podobné problematiky a množství statistických dat, které by byly jistě autentičtějším zdrojem informací než v práci citované zprávy tiskových korespondentů z Prahy.

Michal Illner

Georgeta Dan-Spinouiová: Factori obiectivi și subiectivi în integrarea profesională a femeii (Objektivní i subjektivní faktory profesionální integrace žen)

București, Editura Academiei RSR 1974, 280 s.

Socialistické přeměny otevřely kvantitativně i kvalitativně nové dimenze ekonomického zapojení žen a s nimi i specifické problémy, které tento historický zlom vyvolává v různých oblastech společenského života i vědomí. Přes pozornost, která byla těmto problémům věnována ze strany různých společenských věd, existuje stále jen málo marxistických prací, které by se zaměřovaly na pracovní profesionální jádro vyrovnávacího a integračního procesu. Proto považujeme za

zajímavé upozornit na studii rumunské autorky zabývající se sociologií a psychologií práce¹ a v té souvislosti širokým komplexem problémů podmínek, rysů a souvislostí profesionální integrace, byť v limitované optice sociální psychologie.

Autorka vymezuje profesionální integraci jako „individuální přijetí probíhajících vývojových trendů“ a příslušnou asimilaci a adaptaci (s. 24). Chápe ji jako mnohorozměrný proces, mající sociologické, psychologické a psychofyzické parametry. K jejímu zkoumání přistupuje na základě analýzy rozsáhlé sociologické a sociálně psychologické literatury, statistických dat a především vlastního výzkumu provedeného na souboru 1500 žen z oděvního, chemického a farmaceutického průmyslu.

Po vymezení problému a způsobu jeho zpracování v kapitole první se druhá kapitola zabývá sociálně profesionálním systémem jako měnícím se rámcem profesionální integrace žen. Specifika uplatnění mužů a žen v dlouhodobém pohledu postupně mizí, spolu se zmenšováním celkové disperze ergonomických charakteristik různých profesí, nicméně v současné době zůstává pracovní uplatnění ještě výrazně odlišné. Podobně hlavní rysy profesionální přípravy postupně spějí k vyrovnání.

Nejrozsáhlejší třetí kapitola je věnována pracovním motivacím. V jejich struktuře dosud hlavní místo zaujímají materiální motivy, přičemž však s rostoucí složitostí práce stoupá i komplexnost motivace a zastoupení nemateriálních faktorů. Ve své podstatě není struktura pracovní motivace žen odlišná od struktury motivace mužů, i když přirozeně existují rozdíly v intenzitě různých stimulů, a „psychologicko-sociální portrét“ ženy není ještě dostatečně vykrystalizovaný. Zajímavé jsou závěry týkající se hodnotových orientací: Autorka zjišťuje vysoký stupeň propojení hodnot vztahujících se k ženě jako občance, pracovníci, manželce a matce; všechny se koncentrují kolem jedné obsahové linie osobního rozvoje (s. 109).

K závěrným obdobným jako v okruhu pracovních motivací vedou výsledky výzkumu i pokud jde o sebehodnocení a aspirace ženy, jímž je věnována kapitola čtvrtá. Vzhledem k homogenizaci objektivních sociálně profesionálních charakteristik mužů a žen v současném Rumunsku jsou i jejich sebereflexe velmi podobné, orientace, ocenění a aspirace (týkající se jejich postavení) se tvoří na základě stejných standardů. To potvrzují například i výpovědi žen o překážkách profesionálního rozvoje, kde „diskriminační faktory“ (nestejnost podmínek) hrají podstatně menší roli než faktory „kvalifikační“ – vezmeme-li jen dvě z osmi zkoumaných profesionálních kategorií, případů u dělnic na kvalifikační faktory 59 %, na zatížení domác-

¹ Kromě řady statí z oblasti sociologie a psychologie práce publikovala G. Dan-Spinouiová mono-

grafii *Relațiile umane în grupele de muncă industriale*. București, Editura Academiei RSR 1971.

nosti 31 %, a na diskriminaci 10 % pocítovaných překážek, přičemž u techniček to je 32 %, 53 % a 16 % (s. 182).

V závěrečné, páté kapitole analyzuje autorka aspekty rodinných funkcí a rolí z hlediska požadavků profesionální integrace žen a ukazuje různé vrstvy změn, probíhajících diferencovanou rychlostí — pomaleji než materiální podmínky se mění kulturně zafixované stereotypy a zvyklosti a vůbec nejpomaleji se vyvíjí „ideologický substrát“ místa ženy ve společnosti, spojeného zatím především s jejím rodinným posláním. I zde je však prognóza dalšího vývoje příznivá — možnost nastolení rovnováhy mezi pracovním a rodinným uplatněním je dána tím, že jsou navzájem plně slučitelné a že obě zcela odpovídají představám a požadavkům, které mají o sobě nebo k sobě samým. Je tomu dokonce tak, že profesionální uplatnění žen zvyšuje schopnosti rodiny uspokojovat materiální, duchovní i sociální potřeby svých členů, přirozeně za předpokladu rozsáhlé a rostoucí intervence ze strany společenských institucí.

V závěru studie jsou shrnuty jedna sociologická a tři sociálně psychologické proměnné — přijetí, uznání, asimilace a přizpůsobení (čtyři „A“: admiterea, acceptarea, asimilarea, acomodarea) — představující různé stránky komplexního mechanismu profesionální integrace, jehož „output“ se nerovná „inputu“, nýbrž je filtrován, kontrolován a modifikován lidským vědomím a světem názorů, motivací, hodnot a aspirací.

Těžko lze pochybovat o užitečnosti poznání sociálně psychologických aspektů profesionální integrace žen pro praxi společenského řízení a plánování. Tento přístup je přínosem zejména v té rovině, v níž představuje subjektivní doplněk ergonomickým a psychofyzilogickým charakteristikám pracovního začleňování žen. Na druhé straně je však třeba pečlivě sledovat a konfrontaci s jinými přístupy překračovat jeho nutná omezení. Ani autorka této zajímavé studie se nevyhnula některým zkratovým závěrům, plynoucím z toho, že přes původně širší vymezení se přece jen věnovala hlavně subjektivním faktorům sledovaného procesu. Tak namísto složitě sociálního zprostředkování individua a společnosti se setkáváme spíše s jejich bez-

prostředním (a tedy i málo reálným) spojením, místo složitých mechanismů vedoucích od hodnotových předpokladů k jejich uskutečnění ve společenské praxi nacházíme spíše určitý vývojový automatismus. Sdílíme optimismus autorky týkající se vyřešení hlavních problémů profesionalizace žen, stavíme ho však více na ovládnutí tohoto procesu v jeho objektivních charakteristikách než na vnitřní bezrozpornost v hodnotové sféře.

Silnou stránkou provedeného výzkumu je značná míra invence prokud jde o operacionalizaci sledovaných proměnných i názornost prezentace získaných výsledků. Příkladná je pečlivost, kterou autorka věnuje tomu, aby v každé části ukázala procesualní a komplexní charakter zkoumaného jevu, jeho členitost i propojení jednotlivých vrstev. Na druhé straně však chybí větší metodická skepse vůči některým zjištěním, která se přece jen týkají souboru, který byl vybrán záměrně z hlediska rezortu, závodů i zastoupení profesionálních kategorií a který se v podrobnějším členění velmi rychle zužuje.

Některé jednostrannosti recenzované práce je ovšem třeba vidět v celkovém kontextu rumunské sociologie práce, kde je problému profesionální integrace a adaptace věnována velká, různými směry orientovaná pozornost, a to nejen z hlediska žen. Ještě intenzivněji než problémy žen jsou studovány otázky profesionální a sociální integrace mládeže a celkové adaptace venkovského obyvatelstva přicházejícího do měst a začínajícího pracovat v průmyslu.² Z hlediska vývojových specifíků rumunské společnosti, která v rámci života jedné generace překonává celou historickou epochu přeměny zaostalé agrární země v průmyslově vyspělý stát, se pak objeví relativní nosnost kategorií integrace, adaptace, asimilace apod. Zatím je asi skutečně oprávněné zkoumat především tento směr pohybu, aniž by musela být větší pozornost věnována zpětné vazbě. V dlouhodobé perspektivě bude ovšem třeba tento poněkud jednostranný kategoriální aparát obohatit i o druhý pól dialektiky, která se zákonitě prosazuje jak v demografické, tak v ekologické rovině procesů ekonomické a sociální strukturace.

Jiří Večerník

² Procesům integrace mládeže se kromě vysokých školských pracovišť věnuje Ústav pro výzkum mládeže při ministerstvu školství (viz publikační řadu *Și lumea de mâine*, vydávanou v redakci O. Bădini). Problémy adaptace venkovských obyvatel, práci v průmyslu a životu ve městě jsou zkoumány mj.

výzkumným pracovištěm bukurešské univerzity, které vede nestor rumunské sociologie, prof. H. H. Stahl (viz např. Brescan, M. — Stahl, H. H., red.: *Procesul de urbanizare în R. S. România. Zona Vastui*. București, Editura Academiei RSR 1973).